

Nemət VEYSƏLLİ,
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq
Akademiyası, redaktor

(əvvəli ötən saylarımızda)

Bəs cəmiyyətin, əhalinin məlum təbəqələrinin Qarabağ müharibəsi iştirakçılarına, müharibə veteranlarına münasibəti necədir?

Biz özümüzü niyə aldadıq? Saxtılığın, varlı və vəzifəli adamların özbaşınalığının baş alıb getdiyi bir cəmiyyətdə yaşamırıq-mı? Cəsarətli və söz deməyə qadir olan insanlar, jurnalistlər amansızcasına döyülüb öldürülür, həbs edilir. Hələ belə-belə eybəcər, insan inkişafının feodal dövrlərinə xas qaydaların - zorakılığın, kasıbçılığın çiçəkləndiyini demirəm. Ayrı-ayrı polis işçilərinin, əmlak məsələləri üzrə dövlət komitəsinin, Bakı şəhəri icra hakimiyyətinin strukturlarında fəaliyyət göstərən Arxitektura və Şəhərsalma Baş İdarəsində, "Azərsu" ASC-də, lap elə yerli bələdiyyə orqanlarında, bilirsinizmi, vətəndaşları necə incidirlər?

Müasir Azərbaycan ziyalılarının böyük bir qrupu - Əsrəf Veysəlli, Ramiz Rövşən, Afaq Məsud, Cavanşir Quliyev, Qulu Məhərrəmov, Teymur Əhmədov, Elçin Şıxlı, Arif Əliyev teleekranlarda təsadüfdən-təsadüfə görünürlər. Bəlkə bu adamların dinləyicilərə deməyə sözləri yoxdur? Adlarını çəkdiyim və çəkmədiyim çoxlu-çoxlu insanlar, sözsüz, söz və təfəkkür sahibidilər. Dinləyicilərin həmişə yeni sifətə, düşünən insanlara ehtiyacı var. Cəmiyyətin bu və ya digər qütbündə baş verən proseslərə münasibət bildirmək - sarsıntıları, həqiqətləri sət şəkildə söyləmək - məgər dövlətinə, xalqına düşmən kəsilmək deməkdir? Bu və buna oxşar vətəndaşların vətənə və dövlətə məhəbbəti, telekanallarda lövbər salmış, növbəti natiqlərdən, bəlkə də qat-qat üstündür. 88-93-cü illərdən üzü bəri bir çox hadisələrin şahidi olmuşuq. Telekanallarda az qala bütün mövzuların həllində ən yüksək qiymət şkalasına yüksələn adamlar, biliciləri siyasi iqlimdən asılı olaraq dəfələrlə əqidə və amallarını dəyişiblər. Əyinlərinə geydikləri kostyum, sürdükləri bahalı maşınlar kimi, tez-tez amal və məsləklərini, əqidələrini dəyişiblər. Belələri yaddan çıxarırlar ki, onların simasızlığını, simasızlıq anatomiyaları respublikada çoxlarına məlumdu. Belə adamlar karyera-

ları, mal, dövlət əldə etmək naminə nəyə desən gedərlər. Belə adamların cəmiyyətdə, dövlət qurumlarında, hakimiyyət dairələrində "nüfuz" qazanmaları, sözsüz, vətəni səssiz-küsyüz sevnələri tərkilə silah edir, sarsılırlar.

Neyləmək olar, sən bu mürəkkəb, ziddiyyətli cəmiyyətdə yaşamalısən. Oğul-qız böyütməlisən, ağac əkməlisən, ev tikməlisən. Beş-on nankora, həyatımızı korladıklarına görə gözəl, nazlı-qəmzəli vətəni sevmək, ona sadıq olmaq kimi müqəddəs amillərdən imtina etməyəcəyik ha?.. Hər halda vətəni işğalçılardan, onu gözədən sallarından təmizləməlisən. Bu yolda qarşına çıxan maneələri dəf etməlisən - sarsıntılar, əzablar, təhqiredici amillər hesabına olsa belə.

Gözlərimizin qabağına gətirin Göyçəni, Borçalını, Dərbəndi, Naxçıvan, Şahbuz və Ordubad tərəfləri. Bu yerləri gəzib-dolaşdıqca, koloritli, duzlu-məzəli adamları ilə söhbət etdikcə, dünyanın heç yerində bitməyən şirin, tərəvətli meyvələrindən dadıqca təsəvvürə gəlməz dərəcədə özünü xoşbəxt hiss edirsən. Bəs bağlı-bağatlı Qarabağ necə? Şuşa, Xankəndi, Laçın, Ağdərə və Kəlbəcər yolu, yolların ətrafındakı gözəlliklər necə?!

Pafosdan, çoxmərtəbəli sözlər söyləmək fikrindən uzağam. Bu torpaqlar uğrunda gərək hər şeyə hazır olasan. Daha sənin, azərbaycanlının, Azərbaycan vətəndaşının XIX əsrdən üzü bəri itirdiklərinə artıq nöqtə qoyulmalıdı.

Dədə-babalarımızın alicənablığı, klassik Azərbaycan poeziyası, təsviri sənətimiz - bu ənənələrlə tərbiyə aldığımızı görə bəlkə biz həddindən-ziyadə humanist, ürəyiyumşağıq. Həyatımızın indiki mərhələsinə, bəlkə bu məsələlərə yenidən nəzər salağ. Bəlkə heç bizə indiki mərhələdə yaradıcı təşkilatlar, gözəl poeziya nümunələri yaratmaqdan daha çox, hərbi təhsil qurumları - hərbi məktəblər, tirlər, poliçon və silah-sursat anbarları, təlim mərkəzləri yaratmaq daha vacibdi. Sözü birbaşə və kobud mənasında XIX əsrdən üzü bəri itirdiyimiz torpaqları, nə ətimizə-qanımıza hopmuş Əlahəzrət muğamlarımız, nə dünyanı dolaşan poeziyamız, nə də hər yerdə yaxşı tanınan təsviri-sənətimizin gücü, köməkliliyi ilə azad edə bilmirik. Daha dəqiq desək, adlarını çəkdiyim mənəvi dəyərlərimiz bu məsələləri həll etməkdə acizdi. İyirmi ildən artıqdır ki, həlli dalana dirənmiş problemlərimizə yeni göz, yeni baxışla yanaşanda - işğal altında olan torpaqlarımız

azad etmək istəyiriksə - güclü və müasir orduya, döyüşləri idarə edə bilən general-lara, zabit və peşəkar əsgərlərə daha çox üstünlük verməliyik. Vətəni azad etmək, bizi belə başısağrı vəziyyətə salan, adlarını çəkdiyim real qüvvələrdən savayı - qalanlarına güvənmək, nəyəsə ümid etməmək - boş və yorucu söhbətdi.

Mənim əqidəmə və inamıma görə 88-94-cü illərdə, vətənimizin o dar günlərində - bir sözlə, millətin, xalqın yanında olmaları, onlara münasibət də fərqli olmalıdı. Adamlar yüksək vəzifəyə irəli çəkilməkdə, fəxri təqaüdlərə, mükafatlara təqdim olunanda, mütləq nəzərə alınmalıdır, bu adam 88-94-cü illərdə harada olub, Qarabağ müharibəsində iştirak edibmi? Müharibədə iştirak etməyibsə, səbəbi göstərməlidir? Bu hadisələrdə iştirak etməməyinin səbəbi mütləq göstərilməlidir. Etiraf edirəm, mənim fikir və mülahizələrim qəbul etməyə də bilirsiniz. Deyərsiniz ki, bu cür düşüncə və fikirlərin içində diktatura və qadağa notları mövcuddu. Dediklərimə başqa səmtədən də yanaşmaq mümkündür. Belələri kifayət qədərdir: əgər milli-azadlıq hərəkatı, Qarabağ müharibəsinin qızgın çağlarında, hansı yollarsa, o Azərbaycan Respublikasının ərazisini tərk edibsə, Moskva və Sankt-Peterburq bazarlarında alver edibsənsə, qonşu Türkiyəni, Avropa-nı dolaşıbsansa və bu gün heç nə olmamış kimi yenidən respublikada peyda olursa, bələdiyyə, Milli Məclisə can atırsa - bu başqalarına necə təsir edəcək? Ümumiyyətlə, belə hərəkatların bir yozumu, izahı olmalıdır. Günün harada yaxşı keçirsə və gününün xoş keçdiyi məmləkətləri özünə vətən seçmişsə, heç kim, heç vaxt sənə güldən artıq söz deməyəcək - qal, həmin yerlərdə yaşa.

Bu cür kövrək və həssas mətləblərin başqa çalarları da var: əcnəbi ölkələrdə yaşayanların, canı, fikri vətəndə olur. Uzaqlarda olsan da vətəndə baş verən hadisələrə, imkanı səviyyəsində, biganə qalmazsan, ona istər maddi, istərsə də mənəvi cəhətdən dayaq olasan. Bu ayrı söhbətdi, bu ayrı mətləbdə.

Minlərlə belə adamlar, vətəndaşlar, azərbaycanlılar həmin o Moskvada, Sankt-Peterburqda, Azərbaycanın müxtəlif bölgələrindən rahat məişət şəraitinə olan evini, körpə və yeniyetmə övladlarını atıb vətənin çağırışı ilə Qarabağa yollanıb. Döyüşüb, yaralanıb, şəhid olub. 88, 93, 94, lap 95-ci illərdə vətənin dar günündə ona ehtiyac olan anlarda Füzulidə, Murovda, Şuşa-

da döyüşənlər arasında məgər fərq yoxdur? Məsələn hansı tərəfə yozursan yoz, imtiyaz və əxlaq baxımından bu vətəndaşları eyniləşdirmək, eyni bir tərəzinin gözünə qoymaq mümkündürmü?

Vaxtilə (3 yanvar, 1994) polis zabiti mənə belə bir əhvalat danışdı. Füzuli rayonunun Kürdlər kəndinin sakini Tahir Hüseynovun döyüşən oğlu şəhid olur. Döyüşlərdə şəhid olmuş övlad doğulduğu, böyüdü-yü həyətə gətiriləndə, sözsüz, arvad-uşaq, şəhidin yaxınları ağlaşırlar. Qadınlar saçlarını yolur, üzlərini cırmaqlayırlar.

Tahir kişi şəhid olmuş çinar boylu oğluna, yasa yığışanların kədərli sifətlərinə baxa-baxa, ürəyindən qanlar axsa da, təmkinini pozmur.

- Ay camaat, atayam, mənim nələr çəkdiyimi bilirsiniz, ikinci oğlumu da aparın, aparın lap ön cəbhəyə göndərin, teki torpaqlarımız təhqir edilməsin, erməni əsgərlərinin ayaqları bu yerlərə dəyməsin.

Polis polkovniki heyrtlə söylədi:

- Bu əhvalat, Tahir kişinin söylədikləri o sözlər yadımdan çıxmır. Neçə illərdə döyüşürəm, məğlubiyyətlərimiz, uğurlarımız da olub. Amma, bu hadisə heç cür yadımdan çıxmır.

Bu əhvalatı isə mənə iki variantda danışılar.

Birinci variant:

Uzun müddət Sovet qoşunları tərkibində sabiq Almaniyada Demokratik Respublikasında qulluq edən polkovnik-leytenant Zakir Vəliyevə hərbi komissarlıqdan bildiriş gəlir. Ehtiyatda olan polkovnik-leytenant hərbiçi səliqə-sahmanı ilə sənədlərini cibinə qoyur, çantasını götürüb qarıya yaxınlaşanda anası qabağını kəsir. Köhnə Azərbaycan qadınlarına xas ciddiliklə:

- Birdən düşmən qabağından qaçarsan ha, deyir.

İkinci variant:

Qəflətən döyüş başlayır. Polkovnik-leytenant dostları ilə döyüşə hazırlaşır. Yaraqlı-yasaqlı qapıdan çıxanda anası onu qabağını kəsir və deyir:

- Birdən düşmən qabağından qaçarsan ha?

Müharibənin qızgın çağıydı. Redaktorun əmrilə Hacıkəndə - "N" sayılı hərbi hissənin yubileyinə, bu münasibətlə təşkil ediləcək tənənəli paradda iştirak etməliydim. Reportaj yazmalıydım. İndi deyə bilmərəm, amma o zamanlar Beyləqan-Ağcabədi asfalt yolları bərhad vəziyyətdəydi. Hələ Ağcabədidən sonra - Bərdə. Yevlax,

Goranboy, nəhayət Gəncə vardı. Gəncədən o tərəfə Göygöl rayonu, Hacıkənddi. Beyləqan rayon mərkəzində saç-saqqalı ağarmış, cüssəli taksil sürücüsünə rast gəldim.

İşim düzəlsin deyə, aram-aram, sakit-sakit fikrimi, haraya gedəcəyimi, nə üçün gedəcəyimi ona bildirdim.

Sürücü məni başdan-ayağa süzdü. Heç o zaman mən də cavan deyildim. Əlli bir yaşım vardı, saçlarım ağarmışdı. Bəlkə də əynimdəki hərbi forma, yaşım, qəmli görkəmi sürücüyə təsir etdi.

- Komandır, sizi Gəncəyə qədər apara bilərəm, sonrasını özünüz bilərsiniz, - dedi.

"Allah önlərinə rəhmət eləsin, nə yaxşı oldu". Ürəyimdə belə fikirləşdim və dərhal da maşının arxa oturacağına əyləşdim.

Yeriykən o illərə xas bir ənənədən də danışmaq istəyirəm. Taksil sürücüləri, minik maşını olan mülki şəxslər heç vaxt əynində hərbi forma olanları yolda qoymazdılar. Dəfələrlə təkrar edilib: Beyləqan və Ağcabədi, Füzuli və Gəncədə kafe və qəlyanaltı, iaşə ocaqlarına zabitlərlə girmişik, Allah verəndən yemişik, ayağa duranda, yediklərimizin pulunu vermək istəyəndə, deyiblər ki, komandır, sizin pulunuz çatıb. Amma, təəssüf ki, atəşkəsdən, 94-cü ildən sonra belə jestlər kəskin şəkildə unuduldu.

... Beyləqandan Gəncəyə xeyli yoldu. Yollarda taksil sürücüsü ilə çox mətləblər haqda - vətən, vətəndaşın vətən qarşısında borcu, adi məişət məsələləri. Necə olursa, söhbətimiz hərlənib-fırlanıb gəlib Rusiya Federativ Respublikasının üstünə çıxdı. Ötən yetmiş il, müstəqilliyimiz haqda da danışdıq. Üstündən neçə illər keçməsinə baxmayaraq yol-yoldaşımın bu sözləri heç cür yadımdan çıxmır.

- O birilərinin, o iki oğlumun da şəhid olmağına razıyam, teki yenidən biz rusların köləsi olmağam.

Telekanallarda, iqtidar mətbuatında adının, soyadının çəkilməsi az qala qadağ olunan bir cəbhəçi fəalının buna oxşar başqa bir fikri, 1992-ci ilin yazında, MTN-nin Füzuli rayon şöbəsinin heyətində söylədiyi də yadımda qalıb.

- Yenidən Rusiyanın bayrağına bürünmək - mənasız çağırışdı.

...Fikirlər, düşüncələr, suallar beynində qatarlaşır və çoxuna da cavab tapa bilmir-

sən. İgid övladları, döyüşən zabitləri olan xalq nə üçün bəs belə naqolay vəziyyətə düşüb? Vətən, xalq, millət uğrunda əzizlərinin canından keçməyə hazır olan ağsaqqallarımızın, ağbırçəkərimizin dediklərini haraya yazacaq?

Mən bu yazımda eşitdiklərimin, gördüklərimin az bir qismini təqdim etdim. Yüzlərlə insanların içindən, bir neçə zabitin, ağsaqqalın, ağbırçəyin adlarını çəkdim.

Naxçıvanda, Şirvanda, Ərəşdə, Qarabağda belə adamlar yüzlərcədi, minlərdi. Belə bir ağsaqqala, zabitlər, nəhayət müdriklər ordusuna malik xalq nə üçün bəs dünya xalqlarının reytingində aşağı pilləkənlərdə qərar tutan bir millətin, erməni millətçi dairələrinin əlində niyə girinc vəziyyətə düşüb?

Tanıyıraq, eşitmişik. Dünyada var çin, yapon, fars milləti. Dünyada var türk, ingilis, fransız, yunan, italyan milləti. Dünyada var Afrika, Afrika xalqları, Latın Amerikasıl ölkələri. Bu mətləblər həssas və kövrək söhbətlərdi. Bəs necə olur ki, həmişə tarixdə olmayanları öz ünvanlarına yazmağa cəhd göstərən, məskunlaşdığı, hətta müvəqqəti məskunlaşdığı torpaqlarda zəhər toxumu səpən, dava-dalaşdan, münəqişə və satqıncılıqdan zövq alan, başqalarının sərvətlərini - torpaqlarını, tarixi və mənəvi abidələrini özününküləşdirməyi özünə məqsəd seçən bir xalq neçə yüz illərdi bizi iflic edib, inkişafımıza, əkin-biçinlə məşğul olmağımıza əngəl törədir?

... Məsələyə o illərin prizmasından yanaşanda düşünməli çox məqamlar var. O illər qaçaqç, qovhaqov dövrü idi. Mənim hər gün getdiyim - Füzuli, Ağdam, Ağcabədi, Haramı tərəflər, bu yerlərdə gedən döyüşlər, söhbət etdiyim adamlardan eşitdiklərimi jurnalistika baxımından, yazı baxımından - hamısını saf-çürük etmək, Bakıya, redaksiyaya çatdırmaq çətindi. Həm də gördüklərim, eşitdiklərim haqda gərək bir az düşünəydin, süzgəcdən keçirəydin. O günlərdə döyüş bölgələrində, döyüşlər gədən yerlərdə apardığım söhbətləri, müsahibə və qeydləri vaxt tapıb operativ şəkildə yazma bilməsəm də, yaxşı ki, onları dəftərçəmə qeyd etmişəm. Üstündən iyirmi iki, iyirmi üç il keçməsinə baxmayaraq, onlardan nisbətən maraqlı və bu günlər üçün əhəmiyyətli olduğunu "Ədalət" in oxucularına təqdim edirəm.

(ardı var)